

Foto's Michaël Depestele

ABELE: VERSTILD TUSSEN DE PLOOIEN

Wim Chielens

Ik heb het me lange tijd afgevraagd wat het was dat Franse stadjes en dorpjes, zelfs zonovergoten oorden in de Provence of de Dordogne, doorgaans een wat rommelige en verformfaaide aanblik bood. Hier, in Abele weet ik het zeker: het is de macadam. Dwars door het grensdorp loopt meer dan een kilometer weg die aan de ene kant Frans is en aan de ander kant Belgisch. Aan de huizen zie je het niet echt, al is er wat meer renovatie gebeurd aan de Belgische kant, soms erg keurig, dikwijls gewoon een smakeloos gevelsteentje tegen de oude bakstenen. Neen, het is de veelheid aan macadam die het Franse deel een wat sombere indruk geeft. Aan Belgische kant zijn er de traditionele stoep-tegels, de *dalen*, die de rijweg van het trottoir onderscheiden. In Frankrijk is er weliswaar een stoeptrand, maar de verhoogde rand van de weg is gewoon weer met macadam bedekt zoals de rijweg zelf. Alleen in stokoude en door toeristen overspoelde dorpjes zoals Saint-Paul de Vence of Les Baux-de-Provence en in de centrumstraten van de grote steden zijn er verhoogde stoepen, doorgaans met dezelfde betegeling als de straten waar ze langs lopen. Maar in Abele, zoals in negentig procent van de Franse straten, overheerst de macadam. Geen wonder dat het uitnodigt om er volledig of gedeeltelijk op te gaan parkeren, wat de aanblik nog wat triester maakt.

169

De straat waar ik tot dit plotse besef kom, is de Rue de Cassel aan Franse zijde, Abeleplein aan de Belgische kant. Ze loopt vanaf de oude Belgische douanepost tot even voor de oude Franse grenspost in Callicannes. *Gemene straten of mitoyens* zijn niet uitzonderlijk in een grensstreek maar deze lange straat is wel heel uitzonderlijk omdat ze zo dicht bebouwd is. Het maakt van Abele een van de meest bijzondere grensdorpen tussen West-Vlaanderen en Frans-Vlaanderen. Buren zijn hier echt door het trekken van een staatsgrens in een andere cultuur geduwd. Je merkt het niet alleen aan de trottoirs, ook de elektriciteitspalen, de kabels voor telefoon en kabel distributie verraden tot welk land de huizen behoren. Ook aan de huisnummers zie je het verschil. In België lopen die netjes per twee op, van 2 naar 4, van 4 naar 6. Pech als er plots eens een pand tussen komt want dan moeten ze gaan werken met 8 en 8a. Aan Franse kant springen de cijfers soms met vreemde bokkensprongen de hoogte in, van 156 naar 183. Op het platteland gebruikt men in Frankrijk namelijk een nummering naar gelang de afstand tussen de voordeur van het huis en het begin van de straat. Als er dus een stukje braak land, een schuurtje en een garage tussen ligt, dan

kunnen twee opeenvolgende huizen al gauw huisnummers dragen die 40, 50 cijfers uit elkaar liggen. Wanneer ik door de straat loop, stopt het rode wagentje van een Belgische postbode. Wie hier een brief post aan zijn overbuur, ziet zijn zending een omweg maken via Poperinge en het sorteercentrum in Gent, wie weet nog even via Parijs om dan in het *centre de tri* in Loos bij Rijsel zijn weg te vinden naar de lokale postbestelling vanuit het postkantoor van Boeschepe. Nog vreemder is het te bedenken dat mensen aan de ene kant van de straat perfect op de hoogte zijn van het weer in Antwerpen en Brussel en die aan de andere kant alles weten over het weer in Lyon en Marseille terwijl geen van beide weerberichten echt deugt voor het vreemde spel dat de zeewind hier speelt tegen de heuvelrij tussen Cassel en Kemmel.

170

En het wordt nog gekker. Toen in 1858 de katholieke gemeenschap van Abele een eigen kerk wilde, wilde de gemeente Watou daar niet van weten. Dus staken de Abelenaars maar zelf de handen uit de mouwen en bouwden ze, in ware Houtekietstijl, hun eigen kerk aan de Franse kant. Maar de meestal Nederlandstalige parochianen kwamen natuurlijk uit beide landen. Het compromis is even ingenieus als hilarisch. De kerk staat op Franse grond en behoort dus tot het bisdom Rijsel. Maar, omdat er veel Vlaamse kerkgangers zijn, wordt de pastoor voorgesteld door de bisschop van Brugge en aangesteld door die van Rijsel. Dat de bouwers Nederlandstalig waren, zie je aan de veelheid aan teksten die op de muren zijn geschilderd, sommige in verrassende bewoordingen.

Ook het kerkhof is een geval apart. Ook dat ligt op Franse grond en juridisch was het voor Belgen niet mogelijk om er te worden begraven. Maar toen het vervoer van lijken naar Poperinge of Watou tijdens de Eerste Wereldoorlog lastig werd, kregen de Belgische Abelenaars toch toegang tot de begraafplaats. De tijdelijke toestand duurt inmiddels negentig jaar. Tijdens die oorlog zond Abele ook zijn zonen uit. Tien jongens lieten het leven. Twee van hen hebben een gelijkaardige grafsteen op het kerkhof met het opmerkelijke opschrift: AVB – BVK! Alles voor België – België voor Kristus, een sneer naar de flamingantische frontsoldaten en hun AVV-VVK.

171

Tussen de dorpskern en de grensovergang Callicannes ligt het Abeele Aerodrome Military Cemetery, een begraafplaats van de Commonwealth. Ze ligt vlakbij de plaats waar het Britse leger een vliegveld had ingericht. De soldaten die er begraven liggen, hadden niets te maken met het vliegveld. De graven dateren allemaal van het eindoffensief, in het najaar van 1918, behalve 25 die na de oorlog werden overgebracht van het burgerkerkhof van Boeschepe. Twee open plaatsen in het gras wijzen op het weghalen van Franse en Amerikaanse soldaten die hier oorspronkelijk ook werden begraven.

Langs belangrijke wegen

Abele ligt niet in een verloren gat, zoals de huidige ligging op een westelijke punt van België en in “le Nord profond” van Frankrijk laat vermoeden. Het dorp ligt op een diverticulum, een aftakking van de Romeinse heerbaan tussen Cassel en Keulen, die naar het noorden leidt, richting Brugge en Aardenburg. Evenwijdig aan de Romeinse weg loopt ook de Vleterbeek, een riviertje dat tot op het einde van de Romeinse tijd rechtstreeks in zee uitmondde en zeker bevaarbaar was voor de toenmalige vrachtschepen. Vijftien eeuwen later, in 1854 kwam daar nog een derde verbinding bij, evenwijdig aan het water en de steenstraat. De spoorlijn 69 verbond Kortrijk met Hazebroek en gaf

172

een enorme economische injectie aan het grensdorp Abele. Aan beide kanten van de grens rezen fabriekjes, werkplaatsen en opslagruimtes uit de grond. Een hotel en enkele cafés maakten de zaak rond, waardoor het dorp meteen twee bedrijvige plekken had: de douanepost op de weg tussen Poperinge en Steenvoorde en het spoorwegstation. Het stationsgebouw is nu trouwens verdwenen maar je kunt het identieke gebouw zien in Godewaersvelde, de eerste halte op Frans grondgebied, waar het nu dienst doet als gemeenteschool. In de onmiddellijke omgeving van “Abele Statie”, ligt de wijk Sébastopol. Het café, waarvan de waard een oud-strijder van de Krimoorlog en de slag bij Sébastopol

was, is verdwenen. Gelukkig hield de bushalte de naam in ere. Vroeger al vormde het hoopje huizen een bruisende buurt met een eigen kermis. De gemeente Boeschepe koos het grensgehucht uit als woonuitbreidingsgebied. In een verkaveling zijn tientallen nieuwe woningen gebouwd. De dorpskern zelf, omgeven door heuvels en keteldalen, biedt daartoe veel minder mogelijkheden. In 1906 en 1907 stond De Sébastopol in de branding van de actualiteit toen er vier confrontaties plaats hadden tussen leden van de misdaadbende van Pollet. Die had Franse en Belgische leden en begon als smokkelbende maar eindigde met vijf roofmoorden op de kerfstok. Elk van de leden werd in eigen land berecht maar om de getuigenissen van de verdachten aan elkaar

173

te toetsen, werden de benedeleden vier keer met elkaar geconfronteerd op dit grenskruispunt. Franse en Belgische gendarmes en chercheurs schaarden zich rond tafels die in het midden van de straat werden gezet.

Blauwers en commiezen

Zowel op de weg als op het spoor werd de grensovergang streng in de gaten gehouden door douaniers, hier doorgaans *commiezen* genoemd. En waar *commiezen* zijn, zijn ook smokkelaars die hier dan weer *blauwers* genoemd worden. Van 1713, met de Vrede van Utrecht waardoor

de helft van het Westkwartier in Frankrijk kwam te liggen, tot 1992 bleef het interessant om tabak, boter, granen en vee uit België naar Frankrijk te smokkelen. Textiel en vooral alcoholische drank waren dan weer goedkoper in Frankrijk dan in België. Natuurlijk waren uitgerekend de bewaakte grensposten geen uitgelezen plaatsen om te smokkelen, toch niet in het tijdperk van de *blauwers* te voet. Die hielden zich, bepakt met een speciaal ontworpen rugzak, liever op in het open veld, waar grachten en beken zelfs voor de speurhonden de sporen konden wissen. *Blauwers* gingen zelden alleen op pad. Tijdens de Oostenrijkse tijd werden de konvooien dikwijls aangevoerd door een deserteur uit het Franse leger. Het waren drieste kerels die maar weinig meer te verliezen hadden. Beter zo, want in Frankrijk werd een gesnapte smokkelaar veroordeeld tot de galeien. Bovenop de blauwerszak was dikwijls een kleine verpakking van de smokkelwaar, bijvoorbeeld een pakje tabak, bevestigd, bedoeld als cadeau voor de vinder. Een smokkelaar moest wel eens zo snel op de vlucht slaan voor douaniers dat hij zijn vracht moest achterlaten. Het geschenkje bovenop de zak diende als zwijggeld. Echt sterke verhalen van smokkelaars hoor je vooral in de meer afgelegen grensdorpen zoals Westouter of Haringe. In Abele hoorde je eerder het moedeloos zuchten van de *commiezen* in hun kantoor of op straat voor hun huisjes. In Frankrijk werden heuse kazernes opgetrokken voor douaniers, zoals in Boeschepe. In België moesten ze doorgaans maar zelf aan huisvesting zien te komen, maar toch werden in Abele enkele “commiezereken” gebouwd, o.a. in de stationswijk en in de jaren ‘50 nog aan de Trappistenweg, in een stijl die je ook wel eens ziet in woningen nabij militaire bases: bleke gevelstenen, zwarte daken, strenge dakgootlijnen. Het zijn aaneengesloten huizen, vandaar de naam *reke* (een rij huizen). Het douanekantoor zelf, in dezelfde periode en in dezelfde stijl gebouwd, is nu een museumcafeetje met zelfs overnachtingsmogelijkheden, waar je op onbewaakte momenten wel eens bediend wordt door een man of vrouw in commiezenuniform. Je vindt er documenten, foto’s en paraferalia van Abeelse oud-douaniers. ‘t Kommiezenkot is in die zin een aardige aanvulling op het Musée de la vie frontalière in de oude pastorie van Godewaersvelde dat de smokkelarij en het grensleven in zijn geheel op een bijzonder degelijke manier vertelt. Het pandje is niet het recentste relict van de aanwezigheid van de douanediens in Abele. Twee kilometer voorbij de dorpskern, waar Frankrijk aan weerszijden van de weg begint, staat een gigantisch, modern uitziend complex te verkommeren. In 1988, vier jaar voor de Europese grenzen voor alle verkeer van mensen en goederen werden opengegooid, verhuisden de Belgische douaniers naar een betonnen paleis, rechttegenover een gelijkaardig optrekje

voor hun Franse collega's als was de weg tussen Steenvoorde en Poperinge een autoweg én vooral, als zou in Schengen en Maastricht nooit enig papier ondertekend geweest zijn. Nu ligt, in the *middle of nowhere*, een enorme vlakte van beton en tarmac met stijlloze prefabgebouwtjes waar douaneagentschappen een tijdelijk onderkomen vonden (die wisten wel beter in 1988!) en twee langgerekte douanegebouwen waar nooit een levende ziel te bespeuren valt. Hier werd miljoenen Frans en Belgisch belastingsgeld met een hardnekkig doorzettingsvermogen over de balk gegooid. Gek genoeg heeft een baanrestaurant er weten te overleven. De Terminus, *what's in a name*, is geliefd bij truckers en lokale liefhebbers van lekkers met ouderwetse, copieuze porties...

175

Niet de Europese wetgeving maar kortzichtige planologen stortten de dorpskern van Abele in 1988 al in een haast doodse stilte. Het treinverkeer tussen Poperinge en Abele werd in 1970 afgeschaft. Op de oude spoorwegbedding kwam een kaarsrechte tweebaansweg: de Frans-Vlaanderenweg. Alleen wie echt in Abele zelf moet zijn, rijdt nog via de oude weg het dorp binnen. Na decennia lang geronk van vrachtwagenmotoren, geknerp van remmen en gepuf van hydraulische remsystemen, is het stil geworden in de dorpskern, beangstigend stil. Abeleenaars vreesden dat hun dorp langzaam zou doodbloeden. Maar dat blijkt niet het geval. De lokale bakkerij Denys, in de hele streek bekend om zijn eierschuimtaarten, installeert een ruime en gloednieuwe win-

kel, een doopsuikerzaak die ook nog wat typische kruideniersgoed verkoopt waar Fransen dol op zijn: chocolade, Martini,... Het schijnt te florenen en ik zie momenteel geen enkel pand dat te koop staat. Of toch een, in een afgelegen straatje, een soort steegje: de Hanenkampweg. Die leidt via een smal kerkpad naar Café de Hanenkamp. Ik denk eerst dat hier de Gallodrôme, de arena voor de hanengevechten ligt, maar dat kan niet want ik ben op Belgische bodem. Abele is in heel Noord-Frankrijk en West-Vlaanderen bekend om zijn hanenkamp op pinkstermaandag, in het zaaltje achter Café Tahiti. Dat ligt langs het pad dat leidt naar de kerk. Hoe ze op die vreselijke naam zijn gekomen, weet ik niet maar de vroegere naam “Chez Bibiane” had tenminste nog enige

176

charme. Neen, doods is het niet, zelfs het schooltje blijkt nog leefbaar met een twintigtal kleuters en drie graadsklasjes in de lagere afdeling, met telkens elf, twaalf leerlingen.

Wet Combes

De school, aan de Trappistenweg, werd in 1937 opgericht door de zusters van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Bunderen uit Moorslede. Tot dan was er alleen een Franstalige meisjesschool in Abele. Voor de jongens was er een gemeenteschool. Die meisjesschool was niet eens Frans-talig, ze was eigenlijk Frans, of toch van oorsprong. Tot 1905 was er

een Pensionnat du Sacré Cœur de l'Ancienne Chapelle aan de Franse kant van de dorpsstraat. Die oude kapel is er trouwens nog altijd. Op 9 december 1905 werd in de Franse Assemblée (met 341 stemmen voor en 233 tegen) de wet op de scheiding van kerk en staat aangenomen. Die stond eigenlijk al in de beginselverklaring van de Franse Revolutie maar er was een antiklerikale minister als Emile Combes nodig om er uiteindelijk concrete vorm aan te geven. De wet verbood het aan geestelijken om onderwijs te verstrekken en alle vrouwelijke kloosterordes werden ontbonden, vijf mannelijke kloosterordes mochten blijven bestaan. En zo arriveerden honderden Franse nonnen in België. Voor de zusters Filles de l'Enfant Jésus van Abele was de oplossing simpel. Ze

177

staken de straat over en richtten een nieuwe kostschool voor meisjes op, het huidige Pensionaat.

Maar de Wet Combes zou veel meer stof doen opwaaien in de buurt. In de wet stond dat er een inventaris moest worden opgemaakt van alle kerkelijke bezittingen en vooral in Noord-Frankrijk liet de katholieke gemeenschap dat niet zonder slag of stoot passeren. Op dinsdag 6 maart 1906 arriveerde ambtenaar Caillet uit Rijsel, samen met zijn zoon, een student in de rechten en de politiecommissaris van Belle (Bailleul) op het kerkplein van Boeschepe. Ze werden er opgewacht door een woedende menigte en een protesterende pastoor. Onder begeleiding van gendarmes en soldaten ging het drietal de kerk binnen

om er de inventaris op te nemen. Maar, toen de klus bijna geklaard was, braken opstandelingen via de sacristie binnen in de kerk en bedreigden ze de Rijselse ambtenaar. Zijn zoon raakte in paniek, trok zijn schietwapen en vuurde. Een kogel trof Géry Ghysel, een negenentwintigjarige slager uit het dorp die vrijwel onmiddellijk stierf. Zijn begrafenis werd een massale manifestatie tegen het antiklerikale beleid van Parijs. Abbé Lemire, toen ook volksvertegenwoordiger, die voorging in de rouwdienst, zou schrijven: “Le sang coule en Flandre et cela pour quelques chandeliers”. Enkele dagen later zou de regering Rouvier vallen en werden de inventarissen opgeschort tot in het najaar van 1906.

178

De meisjes en de nonnen zijn allang verdwenen uit het Pensionaat dat nu een thuisbasis is voor een lokale erfgoedvereniging. En ook aan de Trappistenweg kreeg het kloostertje een andere bestemming. In het schoolhuis woont nu Dirk Vonckx die er ook zijn Galerie De Queeste heeft. In zijn stal zitten internationale namen als de Brits-Portugese Paula Rego, de Nederlands-Britse Marcelle Hanselaar, Mark Anstee, Wendy Morris en Marion Bloem. Sinds Dirk op de grens is komen wonen, is hij ook als artistiek bemiddelaar een *frontalier* geworden. Hij brengt West-Vlaamse (Peter Jonckheere, Wouter Pype, Reniere & Depla) en Noord-Franse (Eric Monbel, Marc Ronet) kunstenaars samen

in zijn eigen galerie maar trekt er ook mee over de grens, naar Rijsel met Vlamingen, naar Ieper of Brugge met Noord-Fransen. Abele mag dan juridisch al een deel van Watou zijn, De Queeste vaart een eigen koers los van de Poëziesomer die (tot in 2008) enkele kilometers verder elke zomer zijn vleugels uitspreidde en het af en toe meer van het effect van de confrontatie moest hebben dan van de intrinsieke artistieke waarde van de beeldende kunst. Vonckx koestert zijn artiesten, toont regelmatig opnieuw nieuw werk en brengt ze in contact met elkaar waardoor zijn galerie op de duur een bescheiden artistiek laboratoriumpje is geworden, wars van trends en hypes.

Achter De Queeste hoor je op schooldagen nog het roepen en kwetteren van kinderen op de speelplaats van De Kleine Prins, de basisschool van Abele. In de jongensschool is elke schoolactiviteit gestaakt. Hier is nu een dorpsontmoetingscentrum gehuisvest met de licht ironische titel d’Hoge Schole. Hoog slaat niet op het onderwijsniveau maar op het heuveltje waar het gebouw op ligt. Er is een prachtig uitzicht vanaf deze plek. Pal voor me ligt het dorp. Rechts, in het noorden, ligt het Helleketelbos, op een hoogte, zoals het woord “helle”, net als hille en hulle laat vermoeden (cfr. hil in het Engels). Het bos is één van de weinige in de streek. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden alle bossen rond Ieper zo niet kapot geschoten, dan toch gerooid voor het hout dat werd gebruikt voor het aanleggen van paden, loopgraven, tunnelschachten of gewoon door de burgers om zich te warmen in barre oorlogstijden. Slechts enkele lapjes bos werden na de oorlog opnieuw aangeplant. Ook de zo beroemde hopvelden rond Poperinge werden geofferd aan de oorlogsmachine want ook hier was interessant hout te vinden. Het waren enkele lokale keikoppen (zo heten Poperingenaars) die boeren ervan overtuigden opnieuw aan de hopteelt te beginnen en in Brussel naar financiering zochten voor de dure aanleg van nieuwe hopvelden. Honderd jaar later is de hopteelt er weer beroerd aan toe met nog niet eens 200 hectaren en hooguit zestig boeren. De weg van Poperinge naar Abele geeft nog de meest authentieke aanblik van het Hoppeland van weleer. Toch is het veld waar ik als student de pluk kwam doen, gerooid, de hoeve is nu verbouwd tot een modern country house, het lot van wel meer boerderijen in de Westhoek. Voorbij de hoeve, voorbij ‘t station rijzen in het zuiden de West-Vlaamse heuvels op uit het landschap. Ze vormen een fraai amfiteater rondom het dorp met de Rodeberg, de Zwarteberg, de Groenberg, de Boeschepeberg, de Catsberg en aan de overkant van Abele uiteindelijk de Recolettenberg en de Casselberg. Een verstild dorp in de plooi van al die glooiingen moet ongetwijfeld een graantje kunnen meepikken van de booming business die het toerisme hier is geworden.

RÉSUMÉ :

Abele: paisible entre les replis des vallonnements

La rue de Cassel côté français, l'Abeleplein côté belge font de la commune d'Abele un des villages les plus caractéristiques de la zone frontalière entre la Flandre-Occidentale et la Flandre française. Le tracé de la frontière nationale pousse littéralement les voisins dans une autre culture. Trottoirs en macadam, poteaux électriques, câbles téléphoniques, câbles de distribution trahissent le pays auquel appartiennent les maisons. Même les numéros des maisons indiquent la différence. En Belgique ils montent convenablement par deux, côté français ils font parfois d'étranges bonds passant d'un coup de 156 à 183. Si vous postez ici une lettre adressée à votre voisin d'en face, elle fera un détour par Poperinge et le centre de tri de Gand, et peut-être même par Paris et le centre de tri de Loos-lez-Lille avant de retrouver sa route vers le poste de distribution local de Boeschepe. Plus fort encore. Lorsqu'en 1858 la communauté catholique d'Abele souhaitait construire sa propre église, la commune de Watou ne voulant pas en entendre parler, les habitants d'Abele construisirent leur propre église côté français. L'église appartient à l'évêché de Lille. Pourtant, étant donné le grand nombre de pratiquants flamands, le curé est proposé par l'évêché de Bruges, mais affecté par celui de Lille.

Le cimetière étant situé sur le territoire français, il n'était juridiquement pas possible pour les Belges d'y être enterrés. Mais lorsqu'au cours de la Première Guerre mondiale, le transport des cadavres vers Poperinge ou Watou devenait difficile, les habitants belges d'Abele y furent néanmoins autorisés. Entre-temps cette situation temporaire dure depuis quatre-vingt-dix ans. Entre le centre du village et le poste-frontière de Callicannes se trouve le Abele Aerodrome Military Cemetery, proche de l'endroit où l'armée britannique avait aménagé un champ d'aviation. Les soldats qui y sont enterrés n'ont rien à voir avec celui-ci. Les tombes datent toutes de la dernière offensive de l'automne 1918 à l'exception de 25 qui, après la guerre, ont été transférées du cimetière civil de Boeschepe.

Le long des principales routes
Abele est situé sur un « diverticulum », un carrefour sur la voie romaine, entre Cassel et Cologne, qui mène vers le nord en direction de Bruges et d'Aardenburg. Parallèle à la voie romaine court la Vleterbeek, petite rivière qui, jusqu'à la fin de l'époque romaine, se jetait directement dans la mer et était certainement navigable pour les bâtiments de commerce de l'époque. Quinze siècles plus tard, en 1854, s'y ajoutait un troisième moyen de communication, la ligne ferroviaire, reliant Courtrai et Hazebrouck et qui allait donner une forte impulsion à l'économie

de la commune frontalière. De part et d'autre de la frontière surgissaient de petites fabriques, des ateliers et des entrepôts. Un hôtel et quelques bistrotts complétaient le tout, ce qui du coup valut à la commune deux sites très animés : le poste de douane sur la route de Poperinge à Steenvoorde et la gare ferroviaire depuis disparue. Le quartier Sébastopol se trouve dans les environs immédiats de « Abele Statie » le site de l'ancienne gare. La commune de Boeschepe choisit ce hameau frontalier pour l'extension de sa zone d'habitation. Le centre du village même, étant entouré de collines et de vallons, offrait beaucoup moins de possibilités.

Fraudeurs et douaniers

Les douaniers, appelés ici *commiezen*, tenaient le passage de la frontière sévèrement à l'œil tant sur la route que sur la voie ferrée. Là où il y a des *commiezen* on trouve évidemment des fraudeurs, appelés ici *blauwers*. Depuis 1713, date de la paix d'Utrecht, la moitié du Westkwartier venait à se trouver en France. Jusqu'en 1992 il était intéressant de faire de la contrebande de tabac, de beurre, de céréales et de bétail de la Belgique vers la France. Par contre les produits textiles et surtout les boissons alcoolisées étaient moins chers en France qu'en Belgique. Les récits les plus incroyables sur les fraudeurs, on les raconte surtout dans les villages frontaliers plus reculés comme

Westouter ou Haringe. À Abele on entendait plutôt les soupirs découragés des *commiezen* dans leur bureau ou dans la rue devant leurs petites maisons. La France avait construit de vraies casernes pour ses douaniers comme à Boeschepe. En Belgique les douaniers devaient trouver à se loger eux-mêmes, bien qu'à Abele on ait construit quelques « *commiezereken* » ou rangées de maisons (*reke*) de douanier. Le bureau des douanes même, construit à la même époque et dans le même style, est devenu de nos jours un bistrot-musée. Deux kilomètres au-delà du centre du village, là où la France commence à s'étendre des deux côtés de la route, un gigantesque bâtiment de style moderne est en train de dépérir. En 1988, quatre ans avant l'ouverture des frontières européennes, les douaniers belges ont déménagé vers un palais de béton en face du pied-à-terre semblable de leurs collègues français. Aujourd'hui c'est une énorme surface en béton et macadam avec de petites constructions préfabriquées sans style qui abritèrent temporairement les agences en douane ainsi que deux longs bâtiments de douane où on ne rencontre plus âme qui vive. Ce n'est pas la législation européenne, mais plutôt des urbanistes imprévoyants qui en 1988 ont précipité le centre du village d'Abele dans un silence quasi mortel. Le trafic ferroviaire entre Poperinge et Abele fut supprimé en 1970. Sur le tracé du chemin de

fer fut construite une route à deux voies droite comme un I, la « Frans-Vlaanderenweg ».

Les habitants d'Abele craignaient que leur commune ne s'éteignît tout doucement. Ce ne semble pas être le cas. En ce moment, je ne vois pas une seule maison à vendre. Ou alors si, une seule, le long du Hanenkampweg qui mène par un petit chemin d'église vers le café le Hanenkamp. Je crois d'abord que c'est ici que se trouve le Gallodrome, l'arène où se déroulent les combats de coqs, mais ce ne saurait être le cas puisque nous sommes en territoire belge. Abele est connu dans tout le nord de la France et en Flandre-Occidentale pour ses combats de coqs qui se déroulent le lundi de Pentecôte.

182

La loi Combes

L'école du Trappistenweg a été ouverte en 1937 par les religieuses de la communauté de Onze-Lieve-Vrouw-ten-Bunderen de Moorslede. Jusqu'à cette date il n'y avait qu'une seule école pour filles, francophone, à Abele. Pour les garçons il y avait une école communale. L'école de filles n'était même pas francophone, elle était en fait d'origine française. Jusqu'en 1905 il y avait du côté français de la grand'rue du village, un pensionnat du Sacré-Cœur de l'Ancienne Chapelle. Le 9 décembre 1905 l'Assemblée française vota la séparation de l'Église et de l'État. La loi interdisait aux religieux d'enseigner. C'est ainsi que des centaines de religieuses françaises

arrivaient en Belgique. Pour les Filles de l'Enfant Jésus d'Abele, la solution était simple: elles traversaient la rue et créaient un nouveau pensionnat pour filles de l'autre côté, c'est le pensionnat actuel.

Les jeunes filles et les religieuses ont quitté depuis belle lurette le Pensionnat, devenu depuis le point d'attache d'une société du patrimoine local. De même que le petit couvent du Trappistenweg est devenu l'habitation de Dirk Vonckx, qui y tient la galerie De Queeste. Il y accueille des artistes de Flandre-Occidentale et du nord de la France, et il les entraîne aussi de l'autre côté de la frontière, les Flamands vers Lille, les Français du Nord vers Ypres et Bruges.

Derrière De Queeste, les jours de classe, on entend toujours les cris et bavardages des enfants dans la cour de l'école primaire d'Abele. Dans l'école de garçons, toute activité a cessé. À sa place: un centre de rencontre pour les villageois qui porte le nom ironique de Hoge Schole (Haute École), le mot « haut » se référant à la petite colline sur laquelle se trouve le bâtiment. D'ici la vue est splendide. Vers le nord, sur une hauteur, on aperçoit le Helleketelbos, un des rares bois de la région, puisque au cours de la Première Guerre mondiale, tous les bois autour d'Ypres ont été détruits ou défrichés. Les célèbres champs de houblon autour de Poperinge furent eux aussi sacrifiés à la machine de guerre, car

là encore on pouvait trouver du bois. Quelques habitants de Poperinge ont réussi à convaincre des agriculteurs de reprendre la culture du houblon. Cent ans plus tard, la culture du houblon est à nouveau mal en point. Seule la route entre Poperinge et Abele peut encore offrir une image authentique du Pays du houblon d'antan.

Au-delà de la gare s'élèvent au sud les collines de la Flandre-Occidentale: le mont Rouge, le

mont Noir, le mont Vert, le mont de Boeschepe, le mont des Cats et enfin de l'autre côté d'Abele le mont des Récollets et le mont Cassel. Un petit village tranquille caché dans les replis de tous ces vallonnements doit sans aucun doute pouvoir profiter un peu de tout ce booming business qu'est devenu le tourisme dans cette région.

(Traduit du néerlandais par Nathalie Callens)